

Aprentatge Servei i Implicació de les entitats socials en el món educa- tiu

Laura Rubio¹ (Universitat de Barcelona)
lrubio@ub.edu

En un escenari complex com l'actual, les organitzacions i entitats socials realitzen una important tasca en la detecció, denúncia i intervenció davant de les principals necessitats socials de l'entorn. D'aquesta manera, s'han constituït com un nucli potent en la lluita contra les injustícies socials, alhora que contribueixen a la transformació social i la construcció d'una ciutadania activa i responsable. La seva diversitat pel que fa a dimensions, àmbits i formes de treballar es converteix, en aquest marc, en una font de riquesa per al desenvolupament del teixit social contemporani.

Més enllà de la seva funció social, però, les entitats esdevenen agents educadors de gran potencial. En alguns casos, perquè en el seu propi projecte es combina la tasca de caràcter social i l'educativa. En d'altres, perquè a més de la seva activitat habitual, l'entitat duu a terme accions de sensibilització i formació en escoles i instituts. Finalment, perquè la majoria d'associacions i entitats socials comporten un projecte de servei a la comunitat i un procés d'aprenentatge intens per part dels seus membres. I és que, encara que sovint l'aprenentatge no està del tot previst i sistematitzat, en el marc associatiu resulta difícil realitzar un servei sense aprendre res. Les organitzacions socials són, en definitiva, veritables escoles de ciutadania (Batlle, 2009, p. 8).

Des del moment que s'admet que l'escola en solitari no pot donar resposta a les demandes formatives actuals, resulta imprescindible reconèixer la responsabilitat educativa que les entitats socials tenen envers les noves generacions i la societat en general. Aquestes són les que, junt amb altres agents de l'entorn, han de donar contingut a la idea de medi educatiu, comunitat educativa i ciutat educadora.

L'aprenentatge servei (APS) permet evidenciar i potenciar aquest valor formatiu d'una manera sistemàtica i conscient. La combinació de l'acció solidària i l'aprenentatge intencional de coneixements, habilitats, actituds i valors, afavoreix que les entitats socials sense tradició educativa descobreixin el seu paper formatiu (Puig, 2009, p. 136). En definitiva, l'APS es converteix en una oportunitat clara i contundent perquè aquestes desenvolupin i concretin la seva dimensió pedagògica.

Raons per realitzar projectes d'APS a les entitats socials

Les entitats socials representen una peça fonamental en els projectes d'aprenentatge servei; és complicat que els centres educatius puguin realitzar un projecte d'aquestes característiques sense comptar amb la seva col·laboració. Així doncs, la participació de les organitzacions socials atorga qualitat als projectes d'APS, garantint que aquests tinguin un sentit més complet, pràctic i real.

¹ Més que l'elaboració d'idees noves, aquest text pretén ser una recopilació i sistematització d'aportacions que s'han fet a través de documents que han treballat sobre aquest tema anteriorment altres autors. En especial, cal destacar les aportacions realitzades per Josep Maria Puig, Mònica Gijón i Roser Batlle. En relació a aquesta última, es recomana veure l'apartat sobre "APS i Entitats Socials" que apareix al seu blog <http://roserbatlle.wordpress.com/>. Molts dels documents aquí utilitzats i citats a la bibliografia es poden descarregar íntegrament en PDF.

No podem obviar, però, que implicar-se en un projecte d'APS també pot suposar un temps, una dedicació i possibles canvis en el si de la mateixa entitat. Des d'aquest punt de vista, cal que les organitzacions sentin des del principi que els projectes d'aprenentatge servei són necessaris i útils per a la tasca que realitzen. Tot i que, possiblement, existeixen molts altres motius, a continuació es destaquen les principals raons per les quals una entitat social podria o hauria d'estar predisposada a promoure i participar en projectes d'aprenentatge servei a curt, mitjà o llarg termini (Cairn, 2003):

Un primer motiu perquè les entitats socials desenvolupin projectes d'APS és que, a curt termini, **els infants i joves poden oferir un servei valuós i necessari a l'entitat**, que serà més sòlid com més formació tinguin per a desenvolupar-lo. L'aprenentatge servei permet subratllar les competències dels nens i joves que, davant de tasques acotades i realistes, poden arribar a ser de gran qualitat i utilitat per a l'organització. El que més es valora des de les entitats en aquest sentit és el fet que els nois i noies aporten entusiasme i creativitat; en definitiva, representen aire fresc i un valor afegit, necessaris en el dia a dia de l'acció social. És així com, de retruc, l'APS permet superar alguns estereotips predominants respecte a la conducta dels joves a la nostra societat.

A més, a mitjà termini, a les entitats socials els ha d'interessar participar en projectes d'APS perquè **establir vincles amb l'entorn aporta visibilitat a la seva causa i enforteix l'entitat**. Les entitats socials, com altres organitzacions o institucions, treballen per millorar la societat oferint una mirada crítica i atenent les necessitats socials. A hores d'ara, està clar que aquesta tasca no es pot fer de manera aïllada ni compartimentada. Treballar en un marc de participació i cooperació amb altres agents de la comunitat és una manera de donar a conèixer el treball que es realitza des de l'entitat i d'obrir un camí per buscar respostes de caràcter global. Una de les responsabilitats de les entitats socials és la de difondre la seva missió a tots els agents socials del seu entorn (Gijón, 2008).

En darrer lloc, les entitats socials tenen una tercera raó per participar en projectes d'APS perquè, a llarg termini, aquests són una manera de **contribuir a què en un futur els infants i joves es comprometin com a voluntaris en la mateixa entitat social o en d'altres**. En definitiva, indirectament, a través dels projectes d'aprenentatge servei s'està afavorint una sensibilitat, responsabilitat i compromís social en les noves generacions, que a la llarga es concretarà en persones compromeses per les causes i necessitats socials del futur. Des d'aquest punt de vista, les entitats tenen un paper rellevant a l'hora de difondre i consolidar la participació i el compromís ciutadans, augmentant així el capital social de la societat.

Allò que les entitats socials han de saber sobre APS

Més enllà dels motius que poden moure una entitat social determinada a endegar un projecte d'aprenentatge servei, existeixen algunes qüestions importants que aquesta ha de tenir com a punt de partida. Identificar-les des d'un principi pot ser decisiu a l'hora de dissenyar i implementar un projecte d'APS de qualitat. Es vol subratllar així la necessitat que l'entitat social conegui i integri algunes idees prèvies sobre les quals fonamentar i dur a terme el projecte d'APS. A continuació, apuntem aquelles que considerem més rellevants (algunes d'elles apareixen citades a Cairn (2003), d'altres són fruit de l'experiència en aquest àmbit):

- **L'aprenentatge servei no és voluntariat**. La configuració de moltes entitats i el desenvolupament de projectes que aquestes duen a terme acostuma a ser possible gràcies a una important massa de voluntaris que es comprometin i impliquin activament en la seva causa. Està clar, doncs, que el voluntariat representa un nucli de gran valor pel que fa a les accions de servei a la comunitat i, en especial, d'aquelles que es realitzen a través d'una entitat social. En el voluntariat, però, sovint hi manca una orientació educativa expressa, la qual cosa no vol dir que no acabi per ser d'alguna manera formatiu. Precisament aquest és l'element que permet distingir el voluntariat de l'aprenentatge servei, en el qual l'acció de servei a la comunitat no pot entendre's deslligada d'una intensa activi-

tat educativa. En l'aprenentatge servei, els aprenentatges no poden abandonar-se a l'atzar; aquests han d'estar previstos i sistematitzats des de l'inici, ja que tenen igual valor que la tasca de servei en si mateixa.

- **La causa per la qual treballa l'entitat pot i ha de ser compartida.** La magnitud i la complexitat de les injustícies i necessitats socials que atenen les entitats no permet que aquestes per si soles puguin aconseguir resultats òptims en la tasca que els ha estat encomanada. Aquest fet encara es complexifica més si, de manera encertada, l'entitat també pretén abordar objectius de caràcter pedagògic. El mateix li succeeix a l'escola en relació a la seva responsabilitat educativa, a la qual cada vegada resulta més impossible de donar resposta sense sortir de les parets de la institució o centrant la tasca únicament en els llibres. En aquest marc, l'aprenentatge servei reconeix la necessitat d'unir esforços per aconseguir les fites pròpies d'entitats socials i centres educatius a través de projectes conjunts. D'una banda, implicant socialment la ciutadania des de les primeres etapes; d'altra banda, corresponsabilitzant de l'acció formativa els diferents agents socials i educatius.

- **L'entitat pot demanar col·laboració als centres educatius.** Algunes entitats mantenen de manera més o menys periòdica relació amb centres educatius. Així doncs, no és d'estranyar que una entitat social ofereixi a l'escola algun tipus de servei o activitat educativa al llarg del curs amb la voluntat, gairebé sempre, de donar a conèixer la seva causa. Amb l'aprenentatge servei, però, la relació entre entitat i escola pot arribar a donar un pas endavant. Ja no es tracta simplement que escola i alumnes consumeixin les propostes formatives de l'entitat; a través de l'APS, la tasca de l'entitat social també ha de ser la de crear les condicions perquè els joves actuïn en i per a la seva comunitat a través d'un servei solidari. És d'aquesta manera com els diferents agents socials i educatius poden arribar a superar una relació basada en l'oferta i la demanda per construir conjuntament projectes que els beneficiïn mútuament.

- **En un projecte d'APS tothom aprèn.** Anteriorment s'ha destacat el valor que té l'aprenentatge de competències, habilitats i valors per als infants o joves participants en el projecte. Cal tenir clar, però, que a través de l'aprenentatge servei, ells no són els únics que aprenen. La capacitat d'obertura a l'entorn i l'impacte transformador i de millora que suposen els projectes d'aprenentatge servei permeten parlar també d'aprenentatge per a les entitats socials i els centres educatius que hi participen. La incorporació d'un projecte compartit amb altres agents educatius de l'entorn esdevé per a les entitats socials, i també per a les institucions educatives, una oportunitat per obrir-se, repensar-se, donar un servei de millor qualitat i superar inèrcies que, de vegades, s'han instal·lat en la pràctica quotidiana de l'entitat.

Claus per implementar un projecte d'APS des de les entitats socials

Ja per acabar, resulta interessant apuntar algunes de les qüestions que, arran de l'experiència en l'assessorament a entitats, es consideren elements clau en el disseny i implementació de projectes d'APS. A diferència del que s'ha fet en altres documents anteriors a aquest, aquí la idea no és descriure el conjunt de fases del procés. Es tracta, simplement, de recollir alguns dels eixos que poden garantir l'èxit dels projectes d'APS. Per a cadascun d'ells, a més, s'aporten algunes pistes per a l'acció:

COMPLICITAT

Els projectes d'aprenentatge servei assenyalen la necessitat d'establir relacions de parteneriat entre les entitats socials i els centres educatius. Perquè aquests vincles siguin possibles és important que ambdues parts s'acostin, es coneguin i es reconeguin. L'èxit de les relacions de parteneriat té a veure, per tant, amb la capacitat d'obertura i l'actitud de col·laboració i confiança que es manifestin mútuament entitats socials i centres educatius. Algunes recomanacions pràctiques per tal de construir llaços de complicitat i cooperació són:

- Partir de les lògiques territorials i de proximitat que permetin treballar de manera àgil i contextualitzada.
- Identificar els *partenaires* potencials a partir de relacions en projectes anteriors, una recerca activa a l'entorn o la connexió a través de "punts de trobada".
- Establir i diferenciar els rols de l'entitat i del centre educatiu en el projecte, clarificant des del principi què s'espera del projecte i què s'està disposat a fer per al mateix.

CONCRECIÓ

Un bon projecte d'aprenentatge servei no hauria de ser viscut com una distorsió per a la tasca habitual de l'entitat social ni per al centre educatiu, és clar. Ben al contrari, aquest hauria de convertir-se en una oportunitat per a enfortir-la, però això només és possible si s'han delimitat prèviament les tasques a realitzar pels diferents participants. Algunes pistes per a concretar els principals elements del projecte:

- Determinar les tasques de servei que poden realitzar els joves a l'entitat tenint en compte les seves capacitats i limitacions.
- Concretar qüestions logístiques del projecte com el nombre de places que s'ofereixen, l'horari de realització del servei i el calendari al llarg del curs.
- Decidir, conjuntament amb els centres educatius, com treballar els continguts relacionats amb el servei i quin és el moment i la manera de fer-ho.

ACOMPANYAMENT

En alguns casos, el projecte d'aprenentatge servei pot ser la primera experiència de servei a la comunitat per als infants i joves que hi participen. La seva vivència pot arribar a ser, a més, d'allò més intensa. Per tal de dotar el servei de sentit social, cal que l'entitat tingui un paper actiu en el guiatge i orientació dels nois i noies. Algunes idees per a acompanyar el procés formatiu en l'espai de servei són:

- Anomenar un referent educatiu a l'entitat que aculli, guii i es responsabilitzi de l'estada i el seguiment dels joves mentre dura el projecte.
- Reservar espais per a l'intercanvi i la reflexió d'aquelles preguntes, neguits o propostes que suscita el dia a dia de la realització del servei.
- Establir trobades de coordinació amb el centre educatiu per tal de fer el seguiment i l'avaluació dels alumnes participants de manera compartida.

...I SOSTENIBILITAT

Un projecte que no és sostenible, és un projecte amb poc futur. En un marc com és el de les entitats socials, en el qual al volum de projectes vigents sovint se li suma la dependència econòmica de les subvencions, així com també una important mobilitat de personal, aquest fet encara esdevé més cabdal. Algunes recomanacions per al disseny i implementació de projectes d'APS sostenibles:

- Partir d'activitats valuoses que ja existeixin en l'entitat, mirant d'amplificar l'element (l'aprenentatge o el servei) menys desenvolupat fins al moment.
- Organitzar una comissió que esdevingui el motor del projecte i reservi un temps i un espai de manera periòdica per garantir la seva realització i seguiment.
- Introduir la proposta en el Projecte de l'Entitat i la seva planificació anual perquè aquest es reconegui i consolidi a l'organització.

Fins aquí, s'ha intentat justificar a nivell teòric i aportar elements pràctics per al desenvolupament de projectes d'APS. Possiblement, la primera part pot arribar a resultar redundant. La realitat s'imposa. Les funcions que realitzen les entitats socials i els centres educatius es requereixen mútuament. En aquest marc, l'aprenentatge servei presenta una oportunitat clara de treball i construcció conjunta. Som conscients que no és l'única, però també que pot arribar a ser molt valuosa.

Bibliografia

- BATLLE, R. (2009): *Organizaciones sociales y aprendizaje servicio* a <http://roserbatlle.wordpress.com> (visitat el 12/IX/2010).
- BATLLE, R. (2010): "Aprendizaje-servicio y entidades sociales" a *Aula de Innovación Educativa*, 192, juny, p.66-68.
- CAIRN, R. (2003): *Partner Power and Service Learning. Manual for Community-based Organizations to work with schools*. Minneapolis. ServeMinnesota.
- GIJÓN, M. (2008): *Aprenentatge servei i entitats socials i ONG's* a www.aprenentatgeservei.cat (visitat el 12/IX/2010).
- PUIG, J. M. (coord.) (2009): *Aprendizaje servicio. Educación y compromiso cívico*. Barcelona, Graó.